

VÄRLDSEKONOMINS POLITISKA TRILEMMA

Boken *The Globalization Paradox* av **Dani Rodrik** beskriver "världsekonomin politiska trilemma". Det går inte att samtidigt upprätthålla nationalstaten, demokratin och djup internationell integration. Vi kan välja två: nationalstat och demokratisk politik, djup ekonomisk integration och (odemokratisk) nationalstat eller djup integration och överstatlig demokrati. Att upprätthålla alla tre på en gång är en omöjlighet som marknadsfundamentalisterna inte vill erkänna. Rodrik har många intressanta föregångare. Med hjälp av fyra av dem försöker **Jan Otto Andersson** fördjupa vår förståelse av trilemmat.

Text: Jan Otto Andersson

Först några ord om mig själv. Jag är en *national-ekonom*, docent i internationell ekonomi och av **Jukka Pekkarinen** har jag karaktäriserats som en *protektionistisk internationalist*. En betydande del av mina skrifter har behandlat teman som "nationalstaten i världsekonomin", "välfärdsstaten och globaliseringen", "internationellt ojämnt utbyte", "integration versus nationella styrningsmöjligheter" och "det globala etiska trilemmat". Jag har uppenbart inspirerats av flera samhällsekonomer som i likhet med Rodrik har ägnat sig åt att behandla frågor som påminner om "världsekonomin politiska trilemma".

Här tänkte jag behandla **Friedrich List** (1789-1846) – den tyska historiska skolans och *nationalekonomins* fader, **Gunnar Myrdal** (1898-1987) – välfärdsstatens och den internationella solidaritetens teoretiker, **Karl Polanyi** (1886-1964) – författare till boken om den första globaliseringens genombrott och sammanbrott, samt **Immanuel Wallerstein** (1930-) – den kapitalistiska världsekonomin historiker och teoretiker. Hur kan de bidra till en fördjupning av Rodriks trilemma?

Som ung var Friedrich List en tidstypisk liberal som var övertygad om att det var möjligt att kombinera frihandel,

demokrati och nationalstatsbygge. Hans iver för att förena de tyska staterna i en tullunion och samtidigt demokratisera deras politiska institutioner ledde till att han tvingades fly till USA 1820. Hemkommen därifrån skrev List det epokgörande verket *Das Nationale System der Politischen Ökonomie* (1841). Då hade han övergivit frihandeln för att satsa på ett progressivt nationsbygge, det tyska *Zollverein*.

List skiljde mellan två typer av ekonomisk teori: den "politiska ekonomin" och den "kosmopolitiska ekonomin". Den förra, som han även kallade "nationalekonomi", såg som sin uppgift att befrämja en nations ekonomiska utveckling, medan den senare var en ekonomi för hela mänskligheten,

"världsekonomi". Den dominerande skolan, den kosmopolitiska (som han också kallade den "individualistiska"), hade sin utgångspunkt i **Adam Smith** och sin mest renodlade uttolkare i **J. B. Say**.

List vände sig intensivt mot denna kosmopolitiska skola och satte nationen i centrum för sin analys. Enligt honom hade alla nationer ännu inte uppnått samma höga utvecklings-

nivå, varför de inte kunde bilda ett politiskt världssamfund, i vilket en universell rättsordning och fred kunde upprätthållas. List uppfattade historien som en fortlöpande integrering av fler och fler människor på högre och högre utvecklingsnivåer. Han talade för en organiserad arbetsförening. En växande arbetsfördelning (hornstenen i Adam Smiths vision) befrämjade inte nödvändigtvis välförhållandet, om det inte samtidigt innebar en ökad arbetsförening, en

Man kan se List som föregångaren till dagens syn på nationella innovationssystem, en syn som i hög grad styrt politiken också i Finland.

organiserad samverkan mellan producenter, arbetsplatser och näringsgrenar. Han framhöll kommunikationernas, utbildningens, forskningens och lagstiftningens betydelse och betonade stor-driftsfördelar, sammankopplingar och spridningseffekter på ett sätt som gav nationen och staten en avgörande roll för den ekonomiska utvecklingen. Man kan se List som föregångaren till dagens syn på nationella innovationssystem, en syn som i hög grad styrts politiken också i Finland.

List var en tysk nationalist med en hegeliansk organisk syn på samhället. För honom var det uppenbart att ett folks självbestämmande och utvecklingsmöjligheter var helt beroende av hur det kunde hävda sig inom en ojämlig ekonomisk världsordning. Svaga och efterblivna länder blev obevekligen utnyttjade och underkuvade. Utan ekonomisk protektionism kunde varken självbestämmande eller demokrati uppnås.

Gunnar Myrdal är den som tidigare beskrev nationell solidaritet och välfärdsstaten som en avgörande faktor för en nations ekonomiska utveckling. I de på varandra följande böckerna *Världsekonomi* (1956) och *Rika och fattiga länder* (1957) behandlade han samma problematik som List redan hade gjort över hundra år tidigare. En världsekonomi underkastad marknadskrafternas fria spel skulle genom "kumulativa orsaksförlopp" leda till växande inkomstklyftor nationellt och internationellt. Rikedom tenderar att alstra rikedom, fattigdom att alstra fattigdom, var Myrdals huvudtes.

En värld bestående av nationalstater, av vilka en del är högt utvecklade och nationellt integrerade välfärdsstater, medan merparten är underutvecklade och internt splittrade länder, leder till ett internationellt klassamhälle. Enligt Myrdal hade **Marx** profetior om växande klassmotsättningar kommit på skam framför allt på grund av den gradvis framväxande nationella solidariteten. Den harmoni som präglade de högt utvecklade demokratiska länderna var enligt Myrdal en skapad harmoni, vars förutsättning var nationalstaten.

Till stor del är den en "skapad harmoni", som uppnåtts genom politiska ingrepp av ett organiserat samhälle i marknadsfaktorernas funktioner. Hade dessa lämnats åt sig själva, skulle de ha lett till disharmoni. (Myrdal 1957, s.54)

I Myrdals vision var solidariteten och jämlikheten en förutsättning för ett fortgående ekonomiskt framåtskridande. De ekonomiska framstegen och den solidariska politiken tyglade klassmotsättningarna, vilket i sin tur stärkte den ekonomiska utvecklingen.

Tyvärr innebar uppkomsten av allt jämlikare nationalstater att världsekonomin tenderade att bli mera ojämlig. Myrdal såg framför sig tendenser till internationell desintegration som en följd av den allt starkare nationella inte-

I Myrdals vision var solidariteten och jämlikheten en förutsättning för ett fortgående ekonomiskt framåtskridande. De ekonomiska framstegen och den solidariska politiken tyglade klassmotsättningarna, vilket i sin tur stärkte den ekonomiska utvecklingen.

grationen. Mot detta försökte han framhålla vikten av internationell solidaritet och en "internationalisering av den nationella politiken", en utvidgning av välfärdsstaten till idén om en "välfärdsvärld". Han var dock, i likhet med List, övertygad om att vägen till en internationell integration måste gå genom nationell integration.

När de fattiga länderna tar upp nationalistiska strävanden och deras förhandlingsstyrka växer, ... betecknar det ett nödvändigt stadium i utvecklingen av en mer effektiv, världsomspännande samverkan mellan nationerna. ... Det måste bli värre innan det blir bättre. (Myrdal 1957, s.100)

Myrdal var en av de många som teoretiskt motiverade 1970-talets krav på en Ny Ekonomisk Världsordning. Denna av FN:s generalförsamling antagna världsordning, formulerad i de två dokumenten *The Declaration for the Establishment of a New International Economic Order* (1974) och *Charter of Economic Rights and Duties of States* (1975) – liksom **Brandt**-kommissionens rapport *North-South: A Programme for Survival* (1980) – torpederades emellertid av den nyliberala motreaktionen under ledning av **Reagan** och **Thatcher**. I stället för en ordning byggd på mer jämlika stater fick vi en värld styrd av fria kapitalrörelser, multinationella storföretag och Washington konsensus.